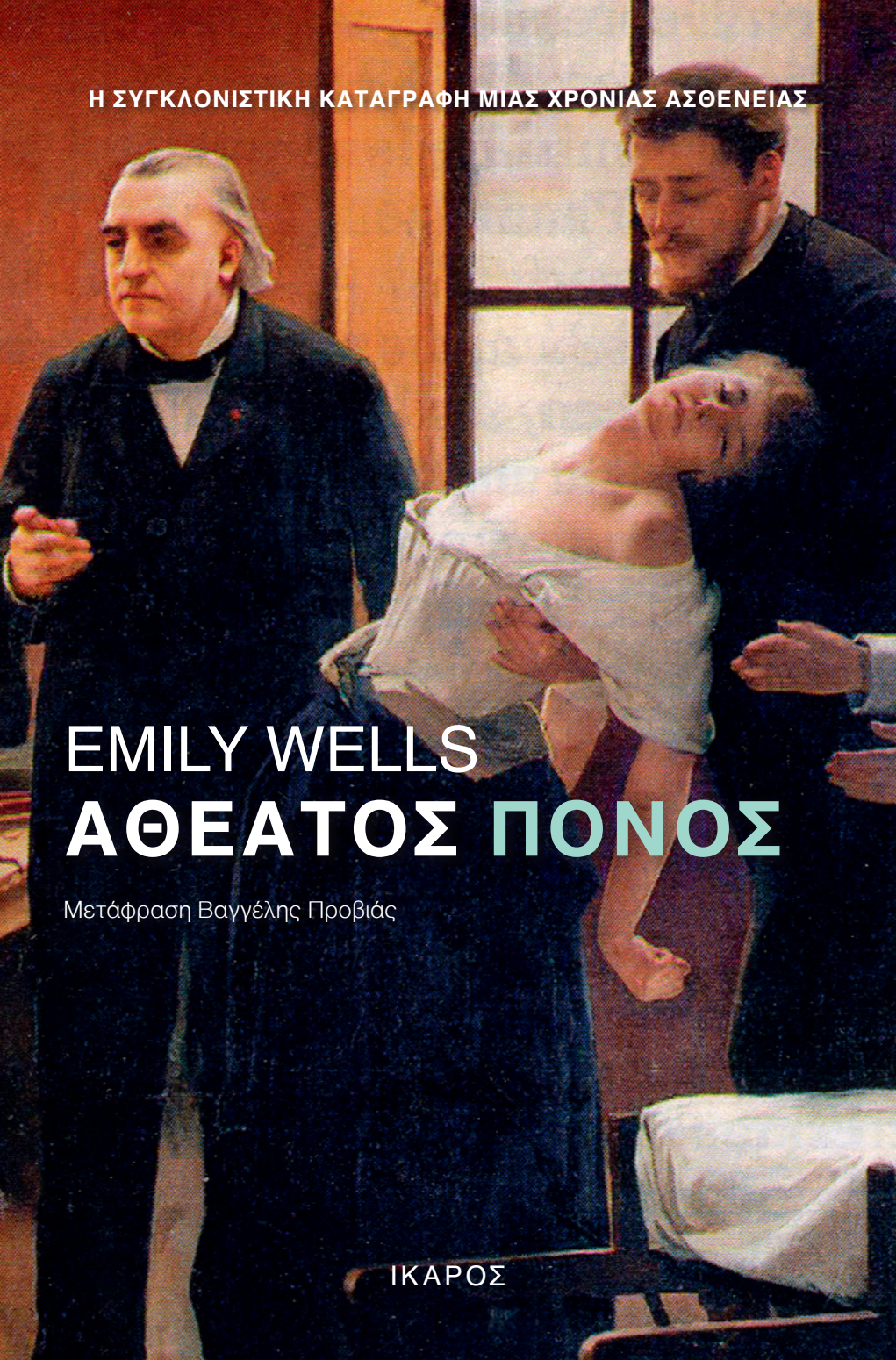

Η ΣΥΓΚΛΟΝΙΣΤΙΚΗ ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΜΙΑΣ ΧΡΟΝΙΑΣ ΑΣΘΕΝΕΙΑΣ

EMILY WELLS ΑΘΕΑΤΟΣ ΠΟΝΟΣ

Μετάφραση Βαγγέλης Προβιάς

ΙΚΑΡΟΣ

ΑΘΕΑΤΟΣ ΠΟΝΟΣ

Τίτλος πρωτοτύπου: *A Matter of Appearance*

© 2023, Emily Wells

© 2024, Εκδόσεις Ίκαρος για την ελληνική γλώσσα

Μετάφραση από τα αγγλικά: Βαγγέλης Προβιάς

Επιμέλεια – Διόρθωση: Ιωάννα Ανδρέου

Στοιχειοθεσία – Σελιδοποίηση: Εκδόσεις Ίκαρος

Εκτύπωση: Κοτσάτος Α.Ε.

Βιβλιοδεσία: Ηλ. Μπουντάς – Π. Βασιλειάδης Ο.Ε.

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση ή αναπαραγωγή του παρόντος έργου στο σύνολό του ή τμημάτων του με οποιονδήποτε τρόπο, καθώς και η μετάφραση ή διασκευή του ή εκμετάλλευσή του με οποιονδήποτε τρόπο αναπαραγωγής έργου λόγου τέχνης, σύμφωνα με τις διατάξεις του ν. 2121/1993 και της Διεθνούς Σύμβασης Βέρνης-Παρισιού, που κυρώθηκε με τον ν. 100/1975. Επίσης απαγορεύεται η αναπαραγωγή της στοιχειοθεσίας, της σελιδοποίησης, του εξωφύλλου και γενικότερα όλης της αισθητικής εμφάνισης του βιβλίου, με φωτοτυπικές ή οποιεσδήποτε άλλες μεθόδους, σύμφωνα με το άρθρο 51 του ν. 2121/1993.

Πρώτη έκδοση: Μάιος 2024

ISBN 978-960-572-669-0

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΙΚΑΡΟΣ • ΒΟΥΛΗΣ 4, 105 62 ΑΘΗΝΑ • Τ: 210 3225152 • www.ikarosbooks.gr

Emily Wells

ΑΘΕΑΤΟΣ ΠΟΝΟΣ

Μετάφραση
Βαγγέλης Προβιάς

ΙΚΑΡΟΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Καδραρισμένη από κοντινή απόσταση, σε πολυκαιρισμένο ασπρόμαυρο: μια γυναίκα, πετρωμένη στον παροξυσμό της, κάθεσαι σε ένα σιδερένιο κρεβάτι νοσοκομείου, σαν χαρακτηριστικό σε μαύρο φόντο. Το πρόσωπό της γέρνει για να πιάνει το φως, η πλάτη κυρτωμένη, τα χέρια υψωμένα. Είναι ντυμένη με μια άχρונה λευκή νοσοκομειακή ρόμπα, που έχει πέσει από τον έναν ώμο και ίσα που ακουμπάει στο στήθος της. Τίποτε άλλο δεν φοράει. Η φωτογραφία έχει τίτλο *Έκσταση*, αλλά η ευφορία της γυναίκας είναι πνευματική, όχι λιβιδινική* κάτι την απαλλάσσει από έναν μεγάλο πόνο, έστω και προσωρινά. Ατενίζει κάτι ψηλά, ακτινοβολεί από χαρά, σαν μια γυναίκα που έχει μάτια μονάχα για τον Θεό. Είτε αδιαφορεί που την παρακολουθούν, είτε το απολαμβάνει: το σημαντικό είναι να απαθανατιστεί. Τα φαντάσματα της φωτογραφίας δεν φαίνονται: εκτός κάδρου, βρίσκεται ο δόκτωρ Σαρκό,** από τον

* Σεξουαλική, ηδονική, με ερωτική διάθεση. [Όλες οι σημειώσεις ανήκουν στον μεταφραστή.]

** Ζαν-Μαρτέν Σαρκό (1825-1893): Θεωρείται θεμελιωτής της σύγχρονης νευρολογίας, με έργο που επηρέασε βαθύτατα τα αναπτυσσόμενα πεδία της νευρολο-

οποίο εξαρτάται κάθε ελπίδα θεραπείας. Ίσως οι ημισυνειδητές κινήσεις της είναι δανεισμένες, και αν δείχνει αισθησιακή, είναι επειδή έτσι το θέλησε η άγρυπνη, εποπτική ματιά του.

Μπορεί ο Σαρκό να την καθοδηγεί για τη στάση του σώματός της, να τη βάζει να προβάρει τις σωματικές ενδείξεις της υστερίας, το όνομα που εκείνος έχει δώσει στα συμπτώματά της, τόσο τα αυθόρμητα όσο και εκείνα που σκόπιμα της προκαλούν. Η ενάρετη υποταγή της αποκτά μικρά ρήγματα –από μια μικρή έξαψη αλαζονείας, από μια πρόθεση ελέγχου– την ώρα που εκείνη, η πιο αγαπημένη του ασθενής, προσφέρει το σώμα της σε αυτόν, στην ιατρική. Ο Σαρκό δίνει το σύνθημα –ίσως

γίας και της ψυχολογίας. Μεταξύ άλλων, περιέγραψε πρώτος πολλές νευρολογικές παθήσεις, όπως η σκλήρυνση κατά πλάκας, ενώ είχε καθοριστική επιρροή στους πολυάριθμους μαθητές του, μεταξύ των οποίων και ο Σίγκμουντ Φρόιντ.

χτυπάει τα δάχτυλά του ή κουνάει το χέρι- και η γυναίκα χάνει τον έλεγχο από κάτι. Ανασηκώνεται, συγχυσμένη. Τα πάντα ξεγλιστράνε, όλα όσα θα εμπεριέχει αργότερα η φωτογραφία της διαφεύγουν, και είναι μόνο ένα τρομαγμένο κορίτσι, μαλλιά και άκρα μπλεγμένα, που κάθεται σε ένα κρεβάτι νοσοκομείου. Είναι σαν να κατάλαβε ξαφνικά ότι ζει μια λανθασμένη ζωή. Ο Σαρκό θέλει να γιατρέψει τη γυναίκα από την πάθησή της, αλλά είναι ήδη πάρα πολύ αργά. Η μορφή που έχει πάρει τώρα η ζωή της είναι η αποτύπωση ενός συμπτώματος, ενός ιατρικού γρίφου.

Τη λένε Ογκουστίν Γκλεζ. Ήταν η πιο παραστατική, λειτουργική και φωτογενής ασθενής από όσες νοσηλεύονταν για υστερία στο νοσοκομείο Πιτιέ-Σαλπετριέρ* στο Παρίσι στα τέλη του 19ου αιώνα, και, συνεπώς, η πιο διάσημη. Ανακάλυψα τις φωτογραφίες της σε μια από τις βόλτες μου στη δημόσια βιβλιοθήκη στο κέντρο του Λος Άντζελες, όπου μου αρέσει να γράφω στις κυκλικές αίθουσες τις διακοσμημένες με τοιχογραφίες επεισοδίων από την ιστορία-της-Καλιφόρνια-ως-θεατρική-παράσταση. Η ψεύτικη, καταναγκαστική επιθυμία μου να κάνω τις απαραίτητες κινήσεις για αυτή τη βόλτα, που συνδυαζόταν με αυθεντική πρόθεση και επιλογές –ακόμα κι αν επρόκειτο για τις ασυνείδητες επιλογές που έχουν να κάνουν με το να τριγυρίζεις απλώς στην πόλη–, μου φαινόταν δείγμα αποφασιστικότητας από μέρους μου. Και μάλιστα σε τέτοιο βαθμό, που ένας περίπατος στη γειτονιά μπορούσε να μου προσφέρει έναν σκοπό και, αν ήμουν αρκετά τυχερή, και την ψυχική ηρεμία που έρχεται όταν κάτι σε αποσπά πραγματικά από τον εαυτό σου.

* Το μεγαλύτερο και πιο ιστορικό νοσοκομείο της Γαλλίας.

Όποτε οι αρθρώσεις μου δεν με πονούσαν πάρα πολύ, διάλεγα από ένα μικρό μπρούτζινο κουτάκι τον κατάλληλο συνδυασμό χαπιών από το Θεραπευτικό Σχήμα II· κούμπωνα το πουκάμισό μου όσο πιο ψηλά γινόταν· τυλιγόμουν σε ένα μεγάλο μεταξωτό σαρμέζ* μαντίλι –το είδος του *carré*** που δεν μπορείς πια να βρεις στον Hermès, αλλά μόνο στις εκποιήσεις προσωπικών αντικειμένων των ηλικιωμένων κυριών που πέφτουν σαν τις μύγες γύρω από το Γουίλσαϊρ-, *** φορούσα ένα ψάθινο καπέλο με μεγάλο γείσο, κάπως βαρύ, που είχε έναν κρυφό μηχανισμό ώστε να μη μου το πάρουν οι Σάντα Άνα**** και σεργιάνιζα στη λεωφόρο Σάντα Μόνικα, τα λίγα τετράγωνα για τον σταθμό του μετρό – το να οδηγώ ενώ είχα συνεχείς τάσεις λιποθυμίας θα ήταν μια ξεκάθαρα αμφιλεγόμενη επιλογή. Το μετρό με άφηγε σε απόσταση μιας μικρής βόλτας από τη βιβλιοθήκη στο κέντρο, ένα κτίριο αρ ντεκό που, όπως τα περισσότερα παλιά, όμορφα κτίρια στο Λος Άντζελες, τώρα μοιάζει με παρωδία, με ένα αρχιτεκτονικό ποτ πουρί που το συντηρούν μόνο ως φόρο τιμής στη δημόσια χρήση του.

Αν και το περπάτημα μου άρεσε, ακόμη ένιωθα τον πόνο να έρχεται από παντού γύρω –από τον αέρα, από το φως-, όμως ήμουν βαθιά χωμένη στη θολούρα ενός κοκτέιλ από οπιούχα και αμφεταμίνες. Δεν φαινόμουν άρρωστη· φαινόμουν σαν μια νεαρή γυναίκα που θα περίμενες να δεις στο Λος Άντζελες, ντυμένη με έναν τρόπο που περνούσε το μήνυμα πως δεν ήθελε να

* Πολυτελές ύφασμα, με υφή που θυμίζει μετάξι.

** Φουλάρι.

*** Σχετικά εύπορη περιοχή στο κέντρο του Λος Άντζελες.

**** Καταβατικοί άνεμοι ισχυρής έντασης, σαν μπουρίνια, και μεγάλης διάρκειας, που παρατηρούνται στην Καλιφόρνια το καλοκαίρι και το φθινόπωρο. Ονομάζονται και Άνεμοι του Διαβόλου.

την κοιτάζουν οι άλλοι, εξαιτίας του πόσο πολύ και πόσο συχνά το έκαναν. Οι άνθρωποι πιστεύουμε πως το στιλ έχει να κάνει με πράγματα που μας ενθουσιάζουν, αλλά, όπως τα περισσότερα ζητήματα με αισθητική βαρύτητα, στην πραγματικότητα πρόκειται για μια άσκηση αρνήσεων και αποκηρύξεων.

Περιδιάβαινα τα ράφια όταν βρήκα την Ογκουστίν Γκλεζ σε ένα βιβλίο με φωτογραφίες ασθενών με υστερία του τέλους του 19ου αιώνα που είχε κουράρει ο νευρολόγος Ζαν-Μαρτέν Σαρκό, στο νοσοκομείο Σαλπετριέρ στο Παρίσι. Έφτασε εκεί το 1875, όταν μόλις είχε κλείσει τα δεκατέσσερά της. Η ανακάλυψη μου φάνηκε εκτυφλωτικά φωτισμένη από μια ιδέα. Αν και το βιβλίο είχε λίγες επιπλέον πληροφορίες για την Ογκουστίν, αμέσως κατάλαβα πως οι φωτογραφίες της είχαν ιδιαίτερη βαρύτητα, με τον τρόπο μιας αλληγορίας. Εικάζω πως αυτή η αίσθηση πηγάζει από την πεποίθησή μου πως οι φωτογραφίες που τραβήχτηκαν κατά την παραμονή της στο νοσοκομείο μπορεί να μεταφέρουν το αποτύπωμά της – το σημάδι του ζωντανού σώματός της, που αναπνέει, στον κόσμο.

Μετά τις εξερευνήσεις μου στη βιβλιοθήκη, περπατώντας προς το μετρό κάτω από έναν ουρανό με απόχρωση ντοματόσουπας βελουτέ, συνήθως έκανα μια στάση για έναν τεράστιο καφέ, με πλήρη κρέμα γάλακτος, και ίσως και να καθόμουν για μια μπουκιά με κάποιους από τους άλλους τακτικούς της βιβλιοθήκης, πρώην πανεπιστημιακούς που ήταν πολύ άρρωστοι ή πολύ ηλικιωμένοι ή πολύ άστεγοι για να συνεχίσουν να δουλεύουν, και συγγραφείς που δεν έγραφαν. Όσο αργόπινα τον καφέ μου, υπολόγιζα την ένταση του πόνου μου, για να δω αν θα μπορούσα να βγω έξω το βράδυ. Πάνω από μια φορά, είχα προσέξει πως ο πόνος με έκανε να σφίγγω τα δόντια μου

- μια αντίδραση που τη συνειδητοποίησα μόνο όταν στα πάρτι άρχισαν να μου ζητούν να τους δώσω λίγο από το ναρκωτικό με το οποίο υπέθεταν ότι ήμουν φτιαγμένη, όποιο κι αν ήταν. Την ημέρα όμως που ανακάλυψα την Ογκουστίν, δεν μπορούσα να σκεφτώ τίποτε άλλο, δεν έκανα τίποτε από τα συνηθισμένα, πήγα κατευθείαν στο σπίτι για να αφιερώσω κι άλλο χρόνο στην καταβύθισή μου στο βιβλίο με τις φωτογραφίες της. Ίσως οι γυναίκες σαν εμένα, όσες ακόρεστα αναζητάμε μοτίβα στη ζωή, να ψάχνουμε τον εαυτό μας στην Ογκουστίν, ελπίζοντας πως θα βρούμε στο πρότυπό της τον τρόπο να μετατρέψουμε το τοπίο του μυαλού και του σώματος σε ασπρόμαυρο αντικείμενο από το οποίο είμαστε αποστασιοποιημένες, άρα και ελεύθερες, διαθέσιμες να μας τοποθετήσουν σε πόζα και να μας δώσουν οδηγίες δίχως να πρέπει να το κάνουμε εμείς. Ίσως να ψάχνουμε να συνδέσουμε το παρόν μας με το παρελθόν ενός άλλου προσώπου, λες και με το να το λατρεύουμε και να το τιμήσουμε αποδίδουμε και στον δικό μας πόνο αξιοπρέπεια και μεγαλείο. Είναι πειρασμός να ερμηνεύσουμε τη νόσο και την οδύνη της Ογκουστίν ως πολιτικές χειρονομίες του φεμινιστικού αγώνα, ή να της αποδώσουμε έλεγχο πάνω στο φωτογραφικό βλέμμα -να κοιτάμε τις φωτογραφίες της και να βλέπουμε ισχύ στην αδυναμία της-, ώστε με αυτή την ερμηνεία να ελαττώσουμε τον πόνο που μας προκαλεί το ότι γινόμαστε μάρτυρες του δικού της πόνου. Αν και διστάζω να πω ότι οι εικόνες της Ογκουστίν σε προκαλούν να κάνεις προβολές, ωστόσο είναι συγκλονιστικές, εκρήγνυνται από γυναικεία υπερβολή. Με κάποιον τρόπο, η έλλειψη αυτοκυριαρχίας της Ογκουστίν αψηφά την αρσενική λογική που υπάρχει στη σκοπιμότητα της φωτογραφίας να είναι ντοκουμέντο. «Μα στην πραγματικότητα είμαι εκεί μονάχα ως

φωτογράφος· καταγράφω αυτό που βλέπω» είπε ο Σαρκό για την πίστη του στη δυνατότητα των φωτογραφιών να αποτυπώνουν επιστημονικά προβλήματα. Ο διευθυντής φωτογραφίας του, ο Αλμπέρ Λοντ, αποκάλεσε τη φωτογραφία «ο πραγματικός αμφιβληστροειδής χιτώννας του επιστήμονα». Δες και ο εμπειρισμός* είχε τη δυνατότητα να είναι μια απολύτως νηφάλια και αντικειμενική πράξη παρατήρησης και περιγραφής. Όχι, είναι αδύνατον να αποκρυπτογραφηθούν οι φωτογραφίες της Ογκουστίν από μια τέτοια κλινική απόσταση.

Όσο για την ιστορία της πάθησης της Ογκουστίν, τη ζωή της: όπως ακριβώς και η δική μου, είναι μια ιστορία για αυτό που είναι αθέατο, που δεν μπορούμε να το κατανοήσουμε από φωτογραφίες ή από ιατρικές μετρήσεις. Ωστόσο, για κάποιο διάστημα, κατέγραφα τα συμπτώματά μου, την άμπωτη και την πλημμυρίδα τους, την εξέλιξή τους, τον τρόπο που κάποιες ικανότητές μου αποστραγγίζονται. Συνέχεια: νευραλγίες, πρησμένες αρθρώσεις, ναυτία, κόπωση, έλκη στο στόμα, γενική ευπάθεια σε λοιμώξεις. Συχνά: πρησμένοι λεμφαδένες, εξανθήματα, πυρετός, ζαλάδες, βελονιές και τσιμπήματα, δυσκολία να σταθώ όρθια, μυϊκοί σπασμοί, ευαισθησία στο φως, αδυναμία πέψης του φαγητού μου. Κάποιες φορές: απώλεια μαλλιών, ημικρανίες, λιποθυμία. Τα συμπτώματα συνοδεύονται από ψυχικές καταστάσεις που σχετίζονται με αυτά (εκρήξεις οργής, σύγχυση, απελπισία, αϋπνία, αίσθηση αποσύνδεσης), οι οποίες κατά διαστήματα διακόπτονται από μια σύντομη ευφορία λόγω

* Ο εμπειρισμός είναι η φιλοσοφική και επιστημονική θεωρία που υποστηρίζει ότι η πηγή της γνώσης είναι αποκλειστικά η εμπειρία μέσω των αισθήσεών μας. Οι περαιτέρω ερμηνείες θεωρούνται εξ ορισμού λανθασμένες, ή στην καλύτερη περίπτωση καθόλου πλήρεις.

μετρίασης των συμπτωμάτων. Για να περιγράψω το σώμα μου με τους όρους των συμπτωμάτων του: είναι σαν να μην είναι καθόλου σώμα, αλλά μια χαλασμένη, άχρηστη μηχανή που δεν μπορείς να τη σβήσεις και να κάνεις επανεκκίνηση, ή να την επιδιορθώσεις.

Μου είναι δύσκολο να αποφασίσω από πού να αρχίσω, διότι η ιστορία της αρρώστιας ακόμη δεν είναι ιστορία. Το να την αντιμετωπίσω σαν να είναι δείχνει να αποτελεί τον μοναδικό τρόπο για να κερδίσω την αναγκαία πλεονεκτική θέση ώστε να μάθω επιτέλους το μυστικό που δεν αποκαλύπτω στον εαυτό μου, το οποίο είναι το αν μπορώ ή όχι να ζήσω με τον πόνο μου. Ίσως, όπως η Ογκουστίν, δεν θα καταφέρω να το κάνω. Αλλά μια ασθενής που εξετάζει μόνο τη δική της οδύνη το κάνει χωρίς να έχει την αίσθηση κάποιας αφήγησης. Ο βασικός μου στόχος δεν είναι να διακηρύξω ότι ζω μια τραγωδία, αλλά να παρατηρήσω και να καταγράψω εκείνους που απαρτίζουν τον κόσμο των αρρώστων· να δημιουργήσω για εμάς έναν χώρο από λέξεις, για να αναρρώσουμε μαζί, για να πολεμήσουμε τη συνάφεια που αποδίδεται στην πάθηση και την καχυποψία που εμπεριέχει: ότι αυτά που γράφω είναι μονάχα μια ιδιωτική, προσωπική διαλεκτική μιας απεγνωσμένης, πανικόβλητης γυναίκας, που κινείται ορμητικά και σπασμωδικά στη ζωή.

Η Ογκουστίν και οι συντρόφισσές της οι υστερικές με έχουν ήδη προειδοποιήσει για αυτό. Οι λέξεις *passion* και *suffering* έχουν την ίδια λατινική ρίζα, τη λέξη *patior*, που, ιστορικά, αναφέρεται στο διάστημα ανάμεσα στον Μυστικό Δείπνο και τη Μεγάλη Παρασκευή, όταν ο Χριστός γνώριζε πως κάποιος από τους Αποστόλους θα τον παρέδιδε για να τον σκοτώσουν. Το να υποφέρει, το *suffering*, είναι το να ξέρεις τι θα γίνει μετά.